

૬૨૫૫

૬૨૫૫

હિં

પાનના સાંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ.

૬૨૫૫

II

૬૪

૭૬

ત્વે કરીને ગુજરાતી ચોથા તથા પાંચમા
અને અંગરેજ પહેલા ધોરણના
વિદ્યારથીએને માટે છપાવી
પ્રગટ કર્યો છે.

મુંબઈ :

સમાચાર પ્રીટીંગ પ્રેસમાં

સને ૧/

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

—:૦:—

પ્રકરણ ૧ હું.

પરદેશી રાજાઓની સ્વારી.

ધરાનના આદશાહ દારાયસ હીસ્તારપીસે ઇ. સ. પે. ૫૧૮ માં હુમલો કરી સિંધુ નદીના કાંઠે આવેલા મુલકો તાબે કર્યા હતા.

ત્યારપછી યુનાનનો સિકંદર આદશાહ (એલેક્ઝાન્ડર ધી ગ્રેટ) પંજાબના હાકેમ પોરસને જલમને કાંઠે હરાવી સટલજ નદી સુધી વધી આવ્યો ઇ. સ. પે. ૩૨૭.

સિકંદર નસંતાન મુવો, પછી તેના વિશાળ રાજ્યના ભાગ થયા, જેમાંનો મોટો ભાગ સેલ્યુકસ નામે તેના એક સેનાપતિને મળ્યો. આ સેનાપતિએ મગધના રાજા ચંદ્રગુપ્ત સામે સ્વારી કરી. પણ તેમાં કાંઈ ફાવ્યું નહીં ત્યારે તેની જોડે સલાહ કરી અને પોતાની છોકરીને ચંદ્રગુપ્ત સાથે પરણાવી.

ચંદ્રગુપ્તના વખતમાં ભરતખંડમાં સ્વતંત્ર રાજ્યો ધણાં હતાં. એમાંનાં ધણાંક એણે અને એના વંશજોએ તાબે કર્યાં. એ વખતે લોક ઉદ્યોગી અને ધનવાન હતા. વિદ્યામાં ભરતખંડની પ્રજા કોઈ ખીછ પ્રજાથી ઉતરતી ન હતી. બ્રાહ્મણો વિદ્યા શિખી ધર્મગુરુનું કામ કરતા. દેશમાં ભારે હુનર તથા વેપાર ચાલતા. પ્રજા પાળવામાં અને દેશ સુધારવામાં ચંદ્રગુપ્તનો પૈત્ર અસેક બહુ વખણાયો છે. રસ્તા, ધર્મ-શાળા, તળાવ, કુવા, દેહરો વગેરે લોકોપયોગી કામોમાં એણે બહુ નાણું ખર્ચ્યું. આ સમયે તિબેટ, બ્રહ્મદેશ, સીયામ, ચીન વગેરે દેશોમાં બૌદ્ધ

ધર્મનો ફેલાવો થયો. ચંદ્રગુપ્તનું વંશ મૌર્ય વંશને નામે ઓળખાતું હતું. આ વંશની આખરે બૌદ્ધ ધર્મની પડતી થઈ ને તેને ઈંકાણે બ્રાહ્મણ ધર્મ ફેલાવો માંડ્યો. આ પંચ વધતાં વધતાં એટલો ફેલાવો પામ્યો કે હિમાલય પર્વતથી કન્યાકુમારી ભૂશીર અને બ્રહ્મપુત્રથી સિંધુ નદી સુધી બૌદ્ધધર્મી ઘોઘ રહ્યું નહીં.

મૌર્ય રાજ્યનું બળ નરમ પડ્યા પછી પંજાબ, સિંધ, અને ગુજરાત વગેરે શેહેરોમાં રાજ્ય સ્વતંત્રપણે રાજ ચલાવવા લાગ્યા. મુસલમાન ધર્મી રાજા હુમલા કરવા લાગ્યા તે પહેલાં હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે છ મોટાં રાજ્યો હતાં. એમાંનાં દરેકને તાબે ધણાં નાનાં રાજ્યો હતાં. એ છ રાજ્યોનાં નામ:—પંજાબનું રાજ્ય, દક્ષીનું રાજ્ય, કનોજનું રાજ્ય, બંગાળનું રાજ્ય, મેવાડનું રાજ્ય અને ગુજરાતનું રાજ્ય. પણ જેમ જેમ ઇસલામી ધર્મનો ફેલાવો થતો ગયો અને ધર્મને બહાને મુસલમાનોએ હિંદુ રાજ્યોપર ઉપરાસાપરી હુમલા કરવા માંડ્યા તેમ તેમ રજપૂત રાજ્યનું બળ નરમ પડતું ગયું અને ભરતખંડમાં મુસલમાન રાજ્યનો પ્રવેશ થવા માંડ્યો.

મુસલમાનોની ચઢાઈ.

બસરાના સૂબાએ ઇ. સ. ૭૧૨ માં પોતાના સરદાર મહમદ કાસમને લશ્કર આપી સિંધ ઉપર હુમલો કરવા મોકલ્યો. આ વખતે ત્યાં દાહીર નામે રજપૂત રાજા રાજ કરતો હતો. તેઓ વચ્ચે ભારે લડાઈ થઈ તેમાં દાહીર માર્યો ગયો ને કાસમે તેની રાજધાની દેવળ-નગરને લૂટી તેની વસ્તીનો નાશ કર્યો.

તાતાર દેશની એક જાત જેને સેમેનીસ કહેતા હતા તેઓ ખોરાસાનમાં રાજ ચલાવતા હતા; અને અબ્દુલબુકક તેમનો રાજા હતો. આ રાજાનાં મરણ પછી કાબુલથી ૮૦ મૈલ દુર ધિજની શેહેરમાં એનાં ગુલામ અલમજીને સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા માંડ્યું. અલમજીનાં મરણ

પછી સમ્પત્તગીન નામે તેનો ચુલામ ઇ. સ. ૯૭૭ માં તેની ગાદીએ બેઠો. એજ વરસમાં પંજાબના રાજા જયપાળે સમ્પત્તગીન ઉપર હુમલો કર્યો, તેથી સમ્પત્તગીને પંજાબ ઉપર ચઢાઈ કરી જયપાળને હરાવ્યો અને પેશાવર તાબે કરી ઘણી લુટ મેળવી પાછો ફર્યો. એનાં મરણ પછી એનો દીકરો મહમદ ઇ. સ. ૯૯૬ માં ગાદીએ આવ્યો.

ઘિજની વંશનો પેહેલો બાદશાહ સુલતાન મહમદ ઇ. સ. ૯૬૭ માં જન્મ્યો હતો. આ વખતે હિંદુસ્તાન દ્રવ્યથી ભરપુર હતું તે છતવું તથા મૂર્તિપૂજક ધર્મ તોડી ઇસલામી ધર્મ ફેલાવવો એવી ધારણાથી એણે હિંદુસ્તાન ઉપર ૧૭ સ્વારી કરી, જેમાંની ૧૨ પંજાબ ઉપર, બે કાશ્મીર ઉપર અને ત્રણ કનોજ, આલ્પર અને ગુજરાતમાં સોમનાથનાં દેહેરાં ઉપર કરી. એ ૧૭ સ્વારીમાંની ૧૨ સારી પેઠે જણાયલી છે, જે નીચે મુજબ છે:—

પેહેલી સ્વારી ૧૦૦૧:—મહમદે ૧૦,૦૦૦ વીણી કાઢેલા સ્વારો લઈને પેશાવરની નજદીક લાહોરના જયપાળ રાજા ઉપર સ્વારી કરીને તેને હરાવ્યો. એ રાજાને આગળ સમ્પત્તગીને હરાવ્યો હતો અને આ વખતે મહમદે પણ હરાવ્યો, તેથી પોતાની આખર ધુળ મળી ગઈ એમ સમજી પોતાને હાથે ચેહ ખડકી બળી મુક્યો.

બીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૪:—આ લડાઈમાં મહમદે બાટીઆના રાજા વિજયરાયને મુલતાનની પાસે હરાવ્યો.

ત્રીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૫:—મહમદે મુલતાનના સરદાર અબ્દુલ ફાટ્લોદીનને હરાવ્યો.

ચોથી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૮-૯—આ સ્વારીમાં મહમદને અટકાવવાને લાહોરનો રાજા અનંગપાળ પોતાનાં મોટાં લશ્કર સાથે દિલ્લી, કનોજ, ઉજ્જન, આલ્પર, કલ્સીજર અને અજમેરના રાજાઓને લઈને આવ્યો. તેઓ વચ્ચે પેશાવર આગળ લડાઈ થઈ તેમાં બંને તરફ-

વાળાનાં ઘણાં માણસ મરણ પામ્યાં પણ કોઈની પૂરેપૂરી ફતેહ થઈ નહી. એટલામાં અનંગપાળનો હાથી આગના ગોળાથી ચમક્યો ને પોતાના સ્વારને લઈ લડાઈનાં મેદાનમાંથી નાઠો. આ ઉપરથી એનાં લશ્કરે એવું ધાર્યું કે અનંગપાળ પોતાનો જીવ બચાવવા નાઠો હશે તેથી તેઓમાં ભંગાણુ પડ્યું અને સઘળા જીવ લઈને નાડા. મહમદનાં લશ્કરે તેમની પુઠ પકડી અને તેમનામાંના ઘણાકને મારી નાખ્યા. ત્યાંથી મહમદ નગરકોટ ગયો, ત્યાંનાં દેહેરાને નાશ કર્યો અને તેમાંથી પુસ્તકો દ્રવ્ય મેળવ્યું.

પાંચમી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૦:—આ વખતે મહમદે મુલતાન હાથ ડાક્યું.

છઠ્ઠી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૪:—મહમદે જમના ને સરસ્વતી વચ્ચે આવેલાં થાનેશ્વરનાં દેહેરાં ઉપર જુટ ચડાવી. એ સ્વારીમાં પણ તેણે સોનું, રૂપું ને ઝવેર ભારે મેળવ્યું.

સાતમી અને આઠમી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૫:—મહમદે કાશ્મીર-પર બેવાર સ્વારી ડાકી; પણ બંને વખત માર ખાઈ પાછું હડતું પડ્યું.

નવમી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૧૮-૧૯:—આ વખતે મહમદ ૧૦૦,૦૦૦ ઘેડેસ્વાર તથા ૨૦,૦૦૦ પાયદળ લઈને પેશાવરથી નિકળ્યો અને પંજાબ આળંગી કતોજ આવી પહોંચ્યો, તે વખતે હિંદુસ્તાનનાં દેશી રાજ્યોમાં કતોજ ઘણું ચઢીઆતુ ગણાતુ હતું. ત્યાંનો રાજા પોતાને હિંદુસ્તાનનો શહેનશાહ કહેવાડતો હતો. એ રાજા લડયા વિના મહમદને તાબે થયો. મહમદ ત્રણ દિવસ ત્યાં રહ્યો ને કાંઈ નુકસાન કર્યા વગર પાછો ફર્યો. અહીંથી નિકળી મહમદ હિંદુઓના દેવ કૃષ્ણની જન્મભૂમી મથુરા તરફ ગયો અને ત્યાંની સોના તથા ઝવેરથી મહેલી ભૂતિનો નાશ કરી, સઘળો ખજાનો ઊંટ ઉપર લાધી તથા ૫૩,૦૦૦ કેદીઓ પકડી બિજની મયો, અને ત્યાં તેમને બંધે રૂપીએ વેચ્યા.

દશમી અને અગીઆરમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૨-૨૩:—કનોજનો રાજા લજ્જા વિના મહમદને તાબે થયો હતો. માટે કલીજરના રાજા ખીજા જેપાળે તેનાપર સ્વારી કરી તેને માર્યો. આ સાંભળી મહમદે કલીજરનાં રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરી અને તે રાજાને હરાવ્યો.

બારમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૪:—આ છેલ્લી સ્વારી મહમદે ગૂજરાતમાં સોમનાથનાં દેહેરાં ઉપર કરી. અજમેરથી નિકળી ગૂજરાતની અસલી રાજધાની અણહિલવાડ સુધી વગર અટકાવે મહમદ આવી પહોંચ્યો. આ દેહેરાંનો અચાવ કરવાને જે રજપૂત રાજા તથા ગૂજરાતના મુખ્ય સરદારો આવ્યા હતા તેમાં આમુડનો પાટવી કુંવર વલ્લભ-સેન તથા તેનો ભત્રિજો ભીમદેવ હતા. એ લડાઈ ત્રણ દિવસ સુધી ચાલી તેમાં આખરે રજપૂતો હાર્યા; અને મહમદે દેહેરાંમાં પેસી મૂર્તિનો નાશ કર્યો. એ મૂર્તિને સ્નાન કરાવા સારું એક હજાર મૈલથી ગંગા નદીનું પાણી લાવવામાં આવતું હતું. મહમદ તેની ૬૩ વર્ષની ઉંમરે ઇ. સ. ૧૦૩૦ માં મરણ પામ્યો. પોતે એકઠી કરેલી દોલત જોઈને એને ઘણું રડવું આવ્યું. એ વિદ્યા, હુન્નર ને ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપતો. એણે એક મદ્રેસા સ્થાપી હતી. એના વખતમાં શાહનામાનો અનાવનાર શીરદુશી વગેરે ખીજા વિદ્વાનો થઈ ગયા. એને “આધ-કાનોક્લેસ્ટ” એટલે મૂર્તિનો તોડનાર કહે છે. એણે એક મસીદ બંધાવી હતી, જેને “સાલેશચિઅલ ખાઈડ” કહેતા.

મહમદના વંશજો—એની પછી એનો દીકરો મસૂદદ ગાદીએ બેઠો, તેના વખતમાં તથા તેની પછીના સાત આઠશાહોના વખતમાં કાંઈ જાણવાજોગ ખીનાં બની નથી. તેઓ પછી ઇ. સ. ૧૧૧૮ માં બેહેરામ ગાદીએ બેઠો.

બેહેરામ ૧૧૧૮-૧૧૫૨. એ આઠશાહે સારી રીતે રાજ ચલાવ્યું, પણ એણે પોતાના જમાઈ કુતબુદ્દીનને કાંઈ વાંકસર મારી નંખાવ્યો, તેથી તેના ભાઈ અલાઉદ્દીને પોતાના ભાઈનાં વેરમાં એની ઉપર ચઢાઈ

કરી અને હરાવ્યો અને ધિજની રોહર આળી નાખ્યું. બેહેરામ અને તેનો દીકરો ખુશરૂ નાસીને પંજાબ ગયા જ્યાં પહોંચતાં માર્ગમાં બેહેરામ મરણ પામ્યો અને ખુશરૂએ પંજાબ જઈ ત્યાં ૭ વર્ષ રાજ કર્યું અને ઈ. સ. ૧૧૫૯ માં મરણ પામ્યો. તેની પછી તેનો દીકરો ખુશરૂમલેક ગાદીએ બેઠો, પણ ગોરી વંશના આદશાહ શાહખુદીને તેના ઉપર ચઢાઈ કરી તેને હરાવ્યો. ઈ. સ. ૧૧૮૬. એ રીતે ધિજની વંશનો છેડો આવ્યો.

ઘોરીવંશ ઈ. સ. ૧૧૮૪-૧૨૦૬.

મહમદ ઘોરી ૧૧૮૪-૧૨૦૫.

એ વંશના રાજા પેહેલાં આફઘાનીસ્તાનના એક ભાગમાં રાજ કરતા હતા. ધિજની અને હેરાન વચ્ચે આવેલી હેરા નામની જગ્યા ઉપરથી એ વંશ ઘોરી વંશને નામે જણાવા લાગ્યું.

શાહખુદીન અથવા મહમદ ઘોરી એએમાં વડા બળવાન રાજા થઈ ગયો.

એણે ખુશરૂમલેકને લાહોરમાંથી હાંકી કાઢ્યો અને તે રાજ પોતાને હાથ કર્યું. ઈ. સ. ૧૧૮૬ એ પછી ઈ. સ. ૧૧૯૩ ના મહમદ ઘોરીએ અજમેર ઉપર ચઢાઈ કરી પણ ત્યાંના રાજા પૃથુરાજે તેને પાણીપત આગળ હરાવ્યો. આ લડાઈ પછી મહમદ ઈ. સ. ૧૧૯૩ માં એક મોટું લશ્કર લઈ પાછો પૃથુરાજની સામે થયો. પૃથુરાજને આ વખતે સધળા હોંદુ રાજાઓની મદદ મળી રાખી નહી, તેથી તે થાનેશ્વરની લડાઈમાં હાર્યો, અને માર્યો ગયો. મહમદે ઈ. સ. ૧૧૯૪ માં દિલ્હીના રાજાને હરાવ્યો, અને પોતાના તુર્કિ ગુલામ કુતબુદીનને ત્યાંનો સૂબો બનાવ્યો. એજ વર્ષમાં એણે કનોજના રાઠોડ રાજા જયચંદ્રરાયને હરાવ્યો અને બનારસ (કાશી) તરફ જઈ ત્યાંનાં સધળાં દેહેરાંની સૂતિનો નાશ કરી તથા ધણી લૂટ મેળવી પાછો ફર્યો. સુલતાન મહમદની માફક મહમદ ઘોરીએ હિંદુસ્તાન ઉપર નવ વખત ચઢાઈ કીધી. છેલ્લી સ્વારી કર્યા

પછી ધિજની તરફ પાછા ફરતાં સિંધુ નદીને કાંઠે છાવણી નાંખી સત્તો હતો, તે વખતે પંજગની ઉત્તર તરફના પહાડોની એક ગર્કસે નતની ટોળી તેના તંબુમાં પેહી અને ચોકીવાનને મારી તેને ઉંધતો મારી નાંખ્યો ઇ. સ. ૧૨૦૫. એની પછી એનો ભત્રિજે ગાદીએ આવ્યો પણ તેની સત્તા ઝાઝો વખત રહી નહીં.

ગુલામી વંશ ૧૨૦૬—૧૨૯૦.

કુતબુદ્દીન ૧૨૦૬—૧૨૧૦.

મહમદ ઘોરી નસંતાન મુઓ તેથી તે રાજ્યના ધણા ભાગ થયા. કુતબુદ્દીન દિલ્હીની ગાદી ઉપર શાહબુદ્દીનની સત્તા હેઠળ રાજ ચલાવતો હતો તે હવે ત્યાં સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા લાગ્યો. એનું વંશ ગુલામી વંશને નામે ઓળખાવા લાગ્યું.

એ પહેલાં નીસાપુરના રહેવાસીનો ગુલામ હતો. એની બુદ્ધિ ચચળ માલમ પડવાથી એને વિદ્યા ને હુન્નર શિખવામાં આવ્યાં હતાં. એના ધણીનાં મરણ પછી એને શાહબુદ્દીન ઘોરીએ વેચાતો લીધો અને ઘણો વફાદાર, વિશ્વાસુ તથા હિમતવાન માલમ પડવાથી તેને ધીમે ધીમે મોટે દરજ્જે ચઢાવ્યો. કુતબુદ્દીન ઘણો પ્રમાણિક, ઉદાર તથા દયાળુ હતો. એની બક્ષીશો એટલી બોહોળી હતી કે કોઈપણ માણસની ઉદારતા વિષે બોલતાં એનું નામ લીધામાં આવે છે જેમકે “આ માણસ કુતબુદ્દીન જેવો ઉદાર છે.” એણે દિલ્હીમાં એક મિનારો બંધાવ્યો તેને “કુતબમિનાર” કહેછે. એ ઇ. સ. ૧૨૧૦ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો આરામ ગાદીએ બેઠો.

આરામ ૧૨૧૦—૧૨૧૦

એ કુતબુદ્દીનનો દીકરો હતો. એ ઘણો નબળો હોવાથી એના વખતમાં દરેક ઠેકાણે બળવા ઉઠ્યા. એને એના બનેલી અલ્તમશે ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂક્યો ને તે પોતે ગાદીપર બેઠો.

અલ્તમસ ૧૨૧૦—૧૨૩૫.

એ એક તુર્કિ ગુલામ હતો. એ ઘણો હિમતવાન હોવાથી આગળ જતાં મોટી પદ્ધતિએ ચઢ્યો અને આખરે કુતખુદીને પોતાની દીકરી એની સાથે પરણાવી. એણે બંગાળા, બહાર, ગ્યાલ્પર, ઉબ્બન અને માળવા છતી લીધાં, અને વિક્રમાજીતનું આવડું ભાંગી નાંખ્યું. એના વખતમાં તુર્કિ લોકોનો સરદાર જંધીસખાં એક જામરી ક્ષેત્ર લઈ સિંધુ નદી સુધીનો સઘળો મુલક ઉજડ કરતો વધી આવ્યો ઇ. સ. ૧૨૧૫. અલ્તમસ ઇ. સ. ૧૨૩૫ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો કુતખુદીન ગાદીએ બેઠો.

કુતખુદીન ૧૨૩૫—૧૨૩૬.

એણે માત્ર સાત મહિના રાજ કર્યું એટલામાં એની મેન રજા આબેગમે એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુક્યો.

રજાઆબેગમ ૧૨૩૬—૧૨૩૯.

એ આઈ અલ્તમસની દીકરી હતી. એ ઘણી ખુશસુરત, બહેલી અને ચાલાક સ્ત્રી હતી. જ્યારે અલ્તમસ ગ્યાલ્પરના કિલ્લા ઉપર હુમલો કરવા ગયો હતો ત્યારે પોતાનું રાજ એને સોંપી ગયો હતો. એણે કેટલાક દિવસ સુધી પોતાનું રાજ બહાદુરીથી ને વાજખી રીતે ચલાવ્યું; પણ પાછળથી જમાલ નામના ગુલામ સાથે પ્યારમાં પડવાથી એના રાજમાં અબેડ થયા, અને એક અલતુન્યા નામના તુર્કિ સરદારે તેને કેદ કરી; પણ જ્યારે તેની સાથે પરણવાનો કોલ આપ્યો ત્યારે તે સરદારે તેને છોડી મૂકી. ઇ. સ. ૧૨૩૯ માં એના ભાઈ બેહરામે એને પાછી કેદ પકડી મારી નાંખાવી.

બેહરામ ૧૨૩૯—૧૨૪૧.

એ નવજો અને ઘાતકી રાજા હતો. ઇ. સ. ૧૨૪૧ માં મોગલ લોકોએ લાહોર ઉપર હુમલો કર્યો, તેમાં એ કેદ પકડાયો અને માર્યો ગયો.

મસુદ ૧૨૪૧—૧૨૪૬.

એ રક્તુદીનનો દીકરો હતો, એ ઘણો ધાતકી તથા વિદ્યુ હતો. એના વખતમાં મોગલ લોક એ વાર ચઢી આવ્યા પણ તેમને એણે હાંકી કહાડ્યા. ઈ. સ. ૧૨૪૬ માં નાસરુદીન મહમદ તેને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

નાસરુદીન મહમદ ૧૨૪૬.—૧૨૬૫.

આ આદશાદ સદ્ગુણી હતો. એ વિધાને ઉત્તેજન આપતો, પોતાની રીયતનો અચાવ કરતો તે ગરીબનો મિત્ર હતો. એ પોતાનો સઘળો વખત અભ્યાસ કરવામાં ગુન્નરતો. આસુદીન અલખન એનો મુખ્ય પ્રધાન હતો. એનાં રાજનો સઘળો વહીવટ એજ ચલાવતો હતો. નાસરુદીન પોતાના વજીરની દીકરી સાથે પરણ્યો હતો. એ એક મોટાં રાજનો ધણી હતો તે છતાં પોતાનો સઘળો ખર્ચ ચોપડી (કોરાન) લખી, તેનાં વેચાણથી જ પૈસા ઉપજે તે વડે ચલાવતો, અને કોઈ ચાકર નહીં રાખતાં પોતાના ઘરનું સઘળું કામકાજ પોતાની સ્ત્રી પાસે કરાવતો એવો એ સાદો હતો.

આસુદીન અલખન ૧૨૬૫—૧૨૮૯.

નાસરુદીન મહમદના વખતમાં એણે ઘણી સારી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું તેથી નાસરુદીનનાં મરણ પછી ઉમરાવાએ એને ગાદી આપી. એ અલ્તમસનો ગુલામ તે જમાઈ હતો. રજીઆબેગમને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકવામાં બેહરામ સાથે એણે મુખ્ય ભાગ લીધો હતો. જઘીસખાનાં હુમલાથી જે રાજ્ય રાજ્ય છોડી નાશી ગયા હતા, તેઓ દિલ્હીમાં આવી એને આશરે રહ્યા હતા. એનો વડો છોકરો વિધાને આશરે આપતો. એની દરબારમાં અમીર ખુશરૂ વિગેરે ખીજા મોટા કવિઓ અને વિદ્વાનો હતા. મેવાડના રજપૂતો એની સામે થયા, માટે એણે તેઓમાંના એક લાખ માણસોને મારી નાંખ્યા. અંગાળાના હાકેમ તોયજે અગવો કીધો

હતો, તે એણે સમાવ્યો. એનો પાટવી કુંવર મહમદ પંજાબમાં મોગલ શોધાની સામે લડતાં માર્યો ગયો. આસુદીન ૮૦ વર્ષની ઉંમરે ઈ. સ. ૧૨૮૭ માં મરણ પામ્યો. એણે પોતાના પાટવી કુંવર મહમદના દીકરા કૈબુશરને પોતાની ગાદી સોંપી હતી.

કૈબુઆદ ૧૨૮૭—૧૨૯૦.

આસુદીને કૈબુશરને રાજ આપવાને કહ્યું હતું તે છતાં ઉમરાવોએ આસુદીનનો ખીજે દીકરો બકારાખાન જે બગાણાનો સૂબો હતો તેના દીકરા કૈબુઆદને ગાદીએ બેસાડ્યો. એ ધણો આગસુ અને વિપદ હતો. એણે પોતાના પિતરાઇ ભાઇ કૈબુશરને મારી નાંખાવ્યો. એણે પોતાનું રાજ પોતાના વજીર નીબનમુદીનને સોંપ્યું હતું. તે લોકો ઉપર ધણો જુલમ ગુજારતો અને જેઓ એની સામે થતા તેઓને મારી નાંખાવતો. કૈબુઆદ ગુલામી વંશનો છેલ્લો બાદશાહ હતો. એના વખતમાં એટલે ઈ. સ. ૧૨૯૦ માં જલાલુદીન ખિલજી જેને પાળખીયો પેનાનો વજીર કહ્યો હતો, તે આ સુલતાનને તથા તેના દીકરાને મારી નાખી ગાદીએ બેઠો.

ખિલજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

જલાલુદીન ખિલજી ૧૨૯૦—૧૨૯૫.

એ ખિલજી વંશનો પેહેલો બાદશાહ હતો. એને શીરોજશાહ પણ કહેતા. અલાઉદીન નામે એક શેરો પણ દુષ્ટ સરદાર એનો ભત્રિજો હતો. એ સરદારે બુદેલખંડ તથા માળવામાં ગાંધાર મટાડી ત્યાં બદોબસ્ત કર્યો, તેથી બાદશાહે એને અયોધ્યાનો સુબો બનાવ્યો. જલાલુદીનના વખતમાં મોગલો દિલ્લીના ઝાંપા સુધી ચઢી આવ્યા પણ તેમને હાંકી કાઢ્યા હતા અલાઉદીન ૮,૦૦૦ ચુંદી કાંદલા સ્વારો લઈ નર્મદા નદી ઝોળંગી દેવગિરી (દોલતાબાદ) ગયો અને તેના રાજ સમદેવને તાબે કરીધો. તેની પાસેથી ઇલિચપુર શહેર તથા પુષ્કળ દ્રવ્ય લઈ એ દિલ્લી

પાછો ફર્યો. આદશાહ ઘોડા સ્વારો લઈ સામે બેઠવા ગયો એટલે તે પાપી ભત્રીજાએ દગાથી તેને મારી નાંખ્યો. આ ખબર સાંભળતાં તેની બેગમે પોતાના આજ કુવર ધખાહીમની દુવાઈ ફેરવી. અલાઉદ્દીન આદશાહનો ખેતામ ધારણ કરી તેની સામે થયો ને તેને તથા બેગમને દગાથી પકડી મંગાવી નિર્દયપણે મારી નાંખાવ્યાં.

અલાઉદ્દીન ૧૨૯૫—૧૩૧૫.

એ સ્વભાવે જંગલી ને ઘાતકી હતો. એને ખુની પણ કહેતા. એના વખતમાં મોગલોએ સાતવાર હુમલા કર્યા. લડાઈઓમાં જે મોગલો પકડાતા તેમને એ મારી નાંખાવતો. ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં એણે ગૂજરાત પર ચઢાઈ કરીને તેની રાજધાની અલુહિલવાડનો નાશ કરીધો. ત્યાંનો રાજા કરણ (ધેલો) નાશી ગયો અને તેની રાણી કમળાદેવી જે હિંદુ-સ્તાનમાં સર્વથી ઘણી ખુશસુરત સ્ત્રી ગણાતી તેની જોડે એણે પાછળથી લક્ષ કરીધું. આ રાણીની છોકરી દિવાળીદેવી દક્ષિણમાં અલીપૂર્માં સ્વારીમાં પકડાઈ, તેને અલાઉદ્દીને પોતાના વડા દીકરા ખિન્નરખાં સાથે પરણાવી. ખંખાતમાંથી અલાઉદ્દીને કેટલાક ગુલામો પકડ્યા હતા તેમાં એક ઘણો રૂપાળો ને યુદ્ધિવાન ગુલામ નામે કાફુર હતો, તેને અલાઉદ્દીને પોતાનો વછર કરીધો. એનો ભત્રીજો સુલેમાન, એને મારી ગાદીપતિ થવાની કોશેશમાં નિષ્ફળ થયો ને આખરે પોતેજ અલાઉદ્દીનના હાથથી માર્યો ગયો. એણે ઇ. સ. ૧૩૦૩ માં ચિતોડ હાથ કર્યું અને તેના રાજાને કેદ કરીધો. ઇ. સ. ૧૩૧૫ માં એના વછર કાફુરે એને ઝેર દઈ મારી નાંખ્યો.

ઉમર ૧૩૧૫—૧૩૧૬.

કાફુરે અલાઉદ્દીનના નાની વયના ચોથા દીકરા ઉમરને માદીએ એસાડી તેને નામે પોતે રાજ ચલાવવા માંડ્યું. પણ ચોડા વખતમાં અલાઉદ્દીનના ત્રીજા દીકરા મુખારકે કાફુરને હરાવી પોતે ગાદી લીધી.

મુખ્યારક ૧૩૧૬—૧૩૨૦.

એણે પોતાના નાના ભાઈ ઉમરની આંખો ફોડી નાંખાવી, એને જમની મદદથી પોતાને ગાદી મળી હતી તેઓને મારી નાંખાવ્યા. ખુશરખાં નામના એક મુસલમાન થયલા હિંદુને એણે પોતાનો વજીર કીધો હતો. મુખ્યારકે દક્ષિણ (દિવગીરી) ઉપર સ્વારી કરી અને રામદેવના જમાઈ હરપાળને પકડી તેની છવતાં ચામડી ઉતારી નાંખાવી. એ વિપર્ક હતો, અને મોજ શોખમાં પોતાનો વખત ગુમાવતો, તેથી એના રાજમાં ધણા બળવા થયા. એનો વજીર ખુશરખાં ફેટલાએક હતીઆરખંધ માણસો લઈ તેના સુવાના ઝોરડામાં લાખલ થયો; અને તેને મારી નાંખી પોતે ગાદીએ બેઠો ઇ. સ. ૧૩૨૦. પણ તેજ વર્ષમાં ગાછખાં તથાલખ નામના પંજાબના લોકમે ખુશરખાં ઉપર ચઢાઈ કરીતેને મારી નાંખ્યો.

તથાલખ વંશ ૧૩૨૦—૧૪૧૨.

ઘાછખાં તથાલખ ૧૩૨૦—૧૩૨૫.

ખુશરખાં મરણ પછી ખિલજી વંશનો કોઈ પુરખ ગાદીએ આવવાને લાયક નહીં હોવાથી ઉમરાવોએ ખુશાથી પંજાબના લોકેમ ઘાછખાં તથાલખને ગાદીએ બેસાડ્યો. એ ગાદીપર આવ્યો ત્યારે એનું નામ ગ્યાસુદીન પાડ્યું. એણે બેકુતના લોકમાં લાભકારી કાયદા બાંધ્યા. ઇ. સ. ૧૩૨૫ માં બંગાળા તરફથી પાછા ફરતાં એની ઉપર એક ડેરો તુટી પડવાથી એ મરણ પામ્યો. એ ડેરો શાહબદા મહમદે ઉભો કર્યો હતો; અને તે વખતે પોતે ત્યાં લાગર નહીં હતો તેથી એવો શક આવેછે કે એમાં એનું કોઈ કાવતરું હશે. ગ્યાસુદીને દિલ્લી પાસે તથાલખાબાદ નામે એક કિલ્લો બંધાવ્યો હતો.

મહમદ તથાલખ ૧૩૨૫—૧૩૫૧.

એ ઘણોજ ઉદાર, ચતુર, ને બળેલો હતો. એની પછવાડેની વર્તણુક એક ઘેલા માણસ સાથે સરખાવી શકાય એવી હતી. માળવાનો

સુખો એ પાદશાહનો ભત્રિજો થતો હતો, તેની એણે જીવતાં ચામડી ઉતારી નાંખાવી. એનાં રાજમાં જંગેજંગ અંડ થયાં, તે એ સમાવી શક્યો નહીં. એણે ચીન દેશ ઉપર હુમલો કરવા સારું એક લાખ માણસનું લશ્કર મોકલ્યું પણ હિમાલય પર્વત ઓળંગતાં સધળાનો નાશ થયો. એણે પોતાની રાજધાની દિલ્લીમાંથી ફરવી દક્ષિણે દોલતાબાદમાં લઈ જવાનો ઠરાવ કર્યો, અને પોતાની રૈયતને ત્યાં જઈ વસવાનું ફરમાવ્યું. જ્યારે જીલમ અને ભારે કરથી કંટાળી એની રૈયત જંગલમાં નાસી જતી ત્યારે પોતાનાં લશ્કર પાસે તેનો શિકાર કરાવતો. એક વખતે એનો દાંત પડી ગયો, તેને બાદશાહી દબ્બાયાથી ડઠાવી તે ઉપર એક કિમતી ઘોર બંધાવી. સિંધમાં બળવાખોરોની પછવાડે જનાં ઈ. સ. ૧૩૫૧ માં હદ્દા શહેરમાં એ મરણ પામ્યો. એનાં મરણ વિશે એવું કહેવાય છે, કે ઈસ્લાંડના પેહેલા હેનરી રાજાની માફક માછલી વણી ખાધી તેથી થયું.

ફિરોજશાહ ૧૩૫૧—૧૩૮૮.

મહમદ તઘલખની પછી એનો ભત્રિજો ફિરોજશાહ ગાદીએ બેઠો. એ પરોપકારી અને દયાળુ હતો. સતલજ નદી ઉપર ફિરોજપુર શહેર વસાવાથી એને ફિરોજપુદીન પણ કહેતા. એણે સલાહ સંપન્નથી રાજકારભાર રૂઢી રીતે ચલાવી પોતાની રૈયતને સુખી કરી રૈયતનાં સુખને સારું પુલો, મસીદો, મદ્રેસા વગેરે કરવાં એક જાહેર આંધકામો બંધાવ્યાં; તથા ખેતીની આબાદી સારું નેહરો બંધાવી. એણે પોતાનાં રાજમાંથી ધાતકી શિક્ષા કાઢી નાંખી. એ ઈ. સ. ૧૩૮૮ માં પોતાની ૯૦ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો.

આસુદીન ખીજો ૧૩૮૮—૮૯:—એ ફિરોજનો પૌત્ર થતો હતો. રાજકાજ પ્રધાનોને સોંપી પોતે મોજશોખમાં પડ્યો રહ્યો. એવામાં શહેરમાં અંડ ઉઠ્યું તેમાં તે મરણ પામ્યો.

અમુખકરં ૧૩૮૯-૮૯:—આસુદીનનાં મરણ પછી શિરોજનો અમુખકર નામે ખીજો પૌત્ર ગાદીએ બેઠો. એણે ઝાઝા દિવસ રાજ્ય ભોગવ્યું નહીં. શિરોજનો, કુંવર નાસરુદીન એને મારી ગાદીએ બેઠો. નાસરુદીન ૧૩૮૯-૧૩૯૨:—એ બાદશાહ ત્રણ વરસ રાજ કરી મરણ પામ્યો.

સીકંદર ૧૩૯૨-૧૩૯૨:—એ નાસરુદીનનો દીકરો હતો. એને હુમાયુ પણ કહેતા. એણે માત્ર ૪૫ દિવસ રાજ કર્યું.

મહમદ ખીજો ૧૩૯૨-૧૪૧૨:—એ શિરોજનો પૌત્ર હતો. એ બણો નબળો બાદશાહ થઈ ગયો. એના વખતમાં ભારે બંડ થયાં ને બાકી રહેલા પ્રાંતોના સુબેદારો સ્વતંત્ર થયા. તૈમુર નામના એક તુર્કિએ ઈ. સ. ૧૩૯૮ માં દિલ્લીપર સ્વારી કરી. મહમદશાહ ગૂંજરાત ભણી નાઠો ને તૈમુર દિલ્લીમાં પેઠો. એણે પાંચ દિવસ સૂધી શહેરમાં ભારે લૂટ અને કતલ ચલાવી. દિલ્લી શહેર ઉજડ કરી અને પુસ્તકો બંધવાઓ લઈ પાછો ફર્યો. એનાં મુખ્ય શહેરો બુખારા તથા સમરકંદ હતાં. તૈમુર ઈ. સ. ૧૪૧૩ માં સમરકંદ ખાતે મરણ પામ્યો.

તૈમુરના ગયા પછી મહમદ ગૂંજરાતથી પાછો ફર્યો ને ઈ. સ. ૧૪૧૨ સૂધી નામની બાદશાહી ભોગવી. એનાં મરણ પછી રાજ્યનો અધિકાર દોલતખાં લોદીને હાથ આવ્યો. એના હાથમાંથી ખીજરખાં નામે સૈયદે રાજ્ય છીનવી લીધું. ઈ. સ. ૧૪૧૪.

સૈયદ બંશ ૧૪૧૪—૧૪૫૦

સૈયદ ખીજરખાં ૧૪૧૪-૨૧:—તૈમુરે એને સુલતાનનો સુબેદાર કરાવ્યો હતો. એણે દિલ્લી જતી લંછ સુલતાન પદ ધારણ કર્યા વિના સાત વર્ષ રાજ્ય કર્યું. એની પછી એનો દીકરો બુખારક ગાદીએ આવ્યો.

સૈયદ બુખારક ૧૪૨૧-૩૩:—મોગલો એના રાજ્યમાં ચઢી આવતા હતા તેઓને અને રાહીલબંડ તાબે કરવાને એણે લડાઈઓ ફાળી. એના વજીરે એને મારી નાંખાવી એના ભત્રિજા મહમદને ગાદી સોંપી.

સૈયદ મહમદ ૧૪૩૩-૪૩:-થોડો વખત સૂધી એણે હોશીયારીથી રાજ કર્યું, પણ પાછળથી મોજશોખમાં પડ્યો. જવાનપુર તથા માળવાના સલ્તનાતોએ એના પ્રાંતો છતી લીધા. અમીરોએ એની સામે થઈ એના દીકરા આલમશાહને ગાદી સોંપી.

સૈયદ આલમ ૧૪૪૩-૫૦:-એના વખતમાં બહીલોલખાં લોદીએ દિલ્લીનો કબજો લીધો ને આલમે ખુશીથી ગાદી છોડી દીધી.

લોદી વંશ ૧૪૫૦-૧૫૨૬.

બહીલોલખાં લોદી. ૧૪૫૦-૧૪૮૮.

એના વખતથી દિલ્લીનું રાજ્ય સુધરવા લાગ્યું. એણે જ્જોનપુરના સુલતાન સામે ૨૫ વર્ષ લડાઈ કરીને આખરે તે પ્રાંત પોતાને તાબે કર્યો. પંજાબથી બંગાળા સૂધીનો મુલક એને તાબે હતો.

સિકંદર લોદી ૧૪૮૮-૧૫૧૭.

બહીલોલખાં લોદીનાં મરણ પછી એનો છોકરો સિકંદર લોદી ગાદીએ બેઠો. એણે બહાર પ્રાંત પોતાના રાજ સાથે જોડી નાંખ્યો. એના રાજમાં ધણું બંડ થયાં તે એણે સમાવ્યાં. એની રાજધાની આમ્રામાં હતી. એની પછી એનો દીકરો ઇબ્રાહિમ ગાદીએ બેઠો.

ઈબ્રાહિમ લોદી ૧૫૧૭-૧૫૨૬.

એ ધણો નિર્દય અને અભિમાની હોવાથી તેના કારભારીઓને અકારો થઈ પડ્યો. આ કારણથી પંજાબના હાકેમ દોલતખાં લોદીએ કાબુલના બાદશાહ બાબરને મદદે બોલાવ્યો. ઇ. સ. ૧૫૨૬ માં બાબર અને ઇબ્રાહિમને પાણીપતનાં મેદાનમાં લડાઈ થઈ, તેમાં ઇબ્રાહિમ માર્યો ગયો, અને લોદી વંશનો અંત આવ્યો.

મોગલ વંશ ૧૫૨૬-૧૮૫૮.

બાબર. ૧૫૨૬-૧૫૩૦.

એ તૈમુરના વંશનો છઠો પુરુષ હતો. એ ઇ. સ. ૧૪૮૨ માં જન્મ્યો હતો. કાબુલની કિતરે ફરધાન નામના પ્રાંતમાં એનું રાજ હતું. એણે

ઈ. સ. ૧૪૮૭ માં સમરકંદ હાથ કર્યું, પણ ઉસ્મેક જતના તુર્કી લોકોએ એની સામે બળવો કર્યો અને તે પાછું લઈ લીધું. આ વખતે લોદી વંશના અભિમાની ને નિર્દય ઇબ્રાહીમ લોદી દિલ્લીમાં રાજ કરતો હતો. એના જીવનમયી કંટાળીને પંજબના સુઆ દોલતખાંએ બાબરને મદદે બોલાવ્યો. બાબરે ચોથી સ્વારીમાં એટલે ઈ. સ. ૧૫૨૬ માં ઇબ્રાહીમને પાણીપતનાં મેદાનમાં હરાવ્યો, ને પોતે ગાદી પર બેઠો.

ઈ. સ. ૧૫૨૭ માં અબ્દુલ મેવાડના રાજા સંગે એની સામે લડાઈ કરી, તેમાં એ સંગ રાજાને હસનખાં તથા લોદી વંશના ખીજા શ્રેણી સરદારોએ મદદ આપી હતી. પણ બાબરનાં લશ્કરે સિકરી આગળ તેનાં લશ્કરનો ઘાણુ વાળ્યો ને હસનખાં માર્યો ગયો.

ઈ. સ. ૧૫૨૮ માં એ ચંદેરીના કીલા તરફ ધસ્યો. ત્યાંના હાકેમ મેદનીરાયના હાથ તળે રજપૂતોએ ઘણું શરાતન બતાવ્યું પણ બાબરે બ્યારે તેમનું કાંઈજ આશ્યું નહીં, ત્યારે તેઓએ પેહેલાં પોતાનાં બધરાં છોડરાંને મારી નાખ્યાં અને પછી પોતામાંના બધા માર્યા ગયા ત્યાંસુધી ઘણી બહાદુરીથી લડ્યા. આ લડાઈમાં તેઓનો સરદાર મેદનીરાય પણ માર્યો ગયો હતો. ત્યારપછી એણે અયોધ્યા તથા બહાર પ્રાંત છૂતી લીધા.

બાબર ઈ. સ. ૧૫૩૦ના ડીસેમ્બર મહિનાની ૨૬ મી તારીખે ખરણુ પામ્યો. એ કુલનો ઘણો રોખી હતો, તેથી કાચુલમાં કુલના માંડવા નીચે નદી કાંઠે એને ડાહ્યો હતો. એ દાહનો પણ ઘણો રોખી હતો. એ ઘણો માયાળુ, ઉદાર, ને ચંચળ હતો. એણે પોતાની રૈયતનાં સુખને સાર તળાવો તથા પાણીની નહેરો તથા મુસાફરોની સગવડને માટે ઠામ ઠામ ધર્મશાળાઓ બંધાવી હતી; ને અગ્રા, દીલ્લી, લાહોર ને પેશાવર તરફ ખાલ ચાલુ કરી હતી. એણે પોતાનું ચરિત્ર ઘણી સાદી રીતે તથા અતિશય બોળાપણાથી લખ્યું છે. એની પછી એનો દીકરો હુમાયું ગાદીએ બેઠો.

હુમાયુ ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬.

એ બાબતનો દીકરો હતો ને ઇ. સ. ૧૫૦૭ માં જન્મ્યો હતો. એણે ઇ. સ. ૧૫૩૫ માં ગૂજરાતના રાજા બહાદુરશાહ સામે પેહલો સ્વારી કરી ને તેને હરાવ્યો. બહાદુરશાહનો એક મજબુત ટુંગરી કિલ્લો ચાંપાનેર નામનો હતો ને તેમાં પુષ્કળ ખજાનો હતો તેથી તે ખજાનો હાથ કરવા હુમાયુએ અને તેના સિપાઈઓએ મન કર્યું. આ ઉપરથી તે કિલ્લાની દિવાલ ઉપર હુમાયુ પોતાના ૩૦૦ સ્વારો સાથે ચઢ્યો. આ કિલ્લો હાથ કરી અને પોતાના ભાઈ મીરજા અફઘાનીને ત્યાંનો સખો કરાવી હુમાયુ દિલ્હી તરફ ગયો; પણ એ દિલ્હી પહોંચ્યો નહીં એટલામાં તે કિલ્લો પાછો દુખનોએ લઈ લીધો. હુમાયુ ગૂજરાતમાં હતો તે વખતે સુનારના સખા શીરખાંની સરદારી નીચે અફઘાન કોઈ એક મોટું બંડ ઉઠાવ્યું; તેમાં વળી હુમાયુના ભાઈ હિંદાલ ને કામરાન પણ એની સામે થવા તૈયારી કરતા હતા. તોપણ અફઘાનો સામેની યુદ્ધમાં હુમાયુ જીત્યો ને શીરખાંને સલાહ કરવી પડી. શીરખાં સાથે સલાહ થયા પછી બ્યારે હુમાયુનું લશ્કર એશઆરામમાં પડેલું જોયું ત્યારે અફઘાનો ચોતરફથી તેમની ઉપર પાછા તુડી પડ્યા. ઇ. ૧૫૪૦ માં કતોજ આગળ હુમાયુની હાર થઈ ને સિંધુ નદીના પશ્ચિમ કાંઠા તરફ નાશી જવાની તેને ફરજ પડી. જે રસ્તે થઈને હુમાયુને જવું પડ્યું તે રસ્તો ઉજડ હતો, તેથી તથા પાણી અને ખોરાકની તંગાશને લીધે એને ઘણાં દુઃખ ખમવાં પડ્યાં. આવાં સંકટની વખતે ઇ. સ. ૧૫૪૩માં અમરકોટ આગળ એની રાણીને છોકરો અવતર્યો. એ દીકરો તે અકબર હતો જેણે આગળ જતાં મોટું નામ કાઢ્યું. આ વખતે પણ દુખનોનું લશ્કર પાછળ આવી પહોંચ્યું તેથી પોતાની રાણી અને કુંવરને છોડી હુમાયુને એકલું નાસવું પડ્યું. એ ઇ. સ. ૧૫૪૪ માં ઇરાન જઈ પહોંચ્યો. ત્યાંના બાદશાહ તમરુપે હુમાયુને પોતાનો સુની પંથ છોડી શિયા પંથ પાળવો કમુલ કરાવીને આશરો આપ્યો. તેણે પોતાના શાહબંદા

મોરારાદ મીરજને ૧૪,૦૦૦ માણસનું લશ્કર આપી તેનું ખોયલું રાજ માફ મેળવવા હુમાયુની મદદે મોકલ્યો. આટલી મદદ લઇને ઇ. સ. ૧૫૪૭ ની અંદર હુમાયુએ પોતાના ભાઇઓના હાથમાંથી કાબુલ, કંદહાર ને ધીજની લઈ લીધાં. ત્યારપછી કામરાને હુમાયુ ઉપર વારંવાર હુમલા કીધા પણ ડાંધ વળ્યું નહીં તેથી અતે ગળ્લર લોકોના સુલતાનના મુલક તરફ ને નાઠો. એ સુલતાને એને હુમાયુને હવાલે કીધો, જેણે ચીરકાઇને તેની આંખો ફેડી નાંખાવી ઇ. સ. ૧૫૫૩. આ વખતે દિલ્હીમાં શીરશાહના વંશનો સિકંદરશુર નામે બાદશાહ રાજ કરતો હતો તેની સામે હુમાયુ થયો ને તેને હરાવી પોતે ગાદીએ બેઠો ઇ. સ. ૧૫૫૫. એ પછી હુમાયુ ઝાઝા દિવસ જીવ્યો નહીં. પોતાના રંગ મેહેલની સીડી ઉપરથી ઉતરતો હતો એવામાં એનો ખગ લપર્યો, જેથી એ તુટી પડ્યો ને ત્રણ દિવસ મંડવાડ મોગવી ઇ. સ. ૧૫૫૬ માં મરણ પામ્યો.

અફઘાન વંશ ૧૫૪૦—૧૫૫૫.

શીરશાહ ૧૫૪૦—૧૫૪૫.

હુમાયુને કનોજ આમળ હરાવ્યા પછી ઇ. સ. ૧૫૪૦ માં એ દિલ્હીની ગાદીપર બેઠો. એને “શીરખાં શુર” એટલે સિંહનો ધણી કહેતા, કારણ કે એક વખતે એણે એક સિંહને એક ફટકાથી મારી નાંખ્યો હતો. એણે મારવાડના રાજા માલદેવ સામે હુમલો કીધો ને તેનો રેઝીન નામનો કિલ્લો દગાથી હાથ કરી તેમાંના તમામ હિંદુઓને નિર્દયપણે મારી નાંખાવ્યા. એણે ઇ. સ. ૧૫૪૫ માં મેવાડના રાજા સામે હુમલો કીધો ને કલિંજરના કિલ્લાને ઘેરો બાલ્યો, તેમાં દારૂ ગોળાનું પીપ ફાટવાથી એ દાઝ્યો ને તેજ દિવસે મરણ પામ્યો. એણે પોતાની રૈયતને સાફ તથા મુસાફરોને સાફ આગ્રાથી માંડુ સુધી અને બંગાળાથી તે સિંધુ નદી સુધી રસ્તા બંધાવ્યા; અને તેમાં હામહામ કુવા તથા ધર્મશાળાઓ વગેરે બંધાવ્યાં હતાં. મેહેસુલ ભેષ્યની રીતમાં પણ એણે કેટલોક સુધારો કર્યો હતો. એની પછી એનો દીકરો સલીમશાહ ગાદીએ બેઠો.

સલીમશાહ એ શીરશાહનો દીકરો હતો. એણે ઇ. સ. ૧૫૪૫ થી ૧૫૫૩ સુધી રાજ કીધું. એણે દિલ્હીમાં એક મેહેલ બંધાવ્યો હતો તેને “સલીમગઢ” કહે છે. એની પછી એનો દીકરો ફિરોજ ગાદીએ બેઠો.

ફિરોજ. ૧૫૫૪ થી ૧૫૫૩:—એ સલીમનો દીકરો હતો. એણે માત્ર થોડાજ મહિના રાજ કર્યું. એને એના કાકા મહમદ આદિલશાહે મારી નાંખ્યો ને પોતે ગાદીએ બેઠો.

મહમદ આદિલશાહે ૧૫૫૩ થી ૧૫૫૫ સુધી રાજ કર્યું. પોતાના ભત્રિજા ફિરોજને મારી નાંખી પોતે ગાદીએ બેઠો. એ ધણો ધાતકી હતો. એણે હલકા કુળના માણસોને રાજમાં મોટી મોટી પદ્વી આપી પોતાનો સઘળો ખજાનો ખાલી કર્યો. ત્યાર પછી એણે પોતાના અમીર ઉમરાવની બગીચો જપત કરી તેથી ઠામ ઠામ બખેડા થયા; અને દિલ્હી, આગ્રા, પંજાબ વગેરે રોહર એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં. હેમુ નામનો એક શખ્સ જે અસલ દુકાનદાર હતો તેને એણે પોતાનો વજીર કર્યો હતો. એના રાજના પાંચ ભાગ થયા હતા, તેમાંનો એક સિકંદરશુરના હાથમાં હતો. હુમાયુએ પોતાની આગલી પાદશાહી એ સિકંદરશુરના હાથમાંથી પાછી મેળવી હતી.

અકબર ૧૫૫૬—૧૬૦૫.

એ હુમાયુનો દીકરો હતો, ઇ. સ. ૧૫૫૬ માં ગાદીએ બેઠો. સિંધમાં અમરકોટ આગળ એનો જન્મ થયો હતો, ઇ. સ. ૧૫૪૩. ગાદીએ બેઠો ત્યારે માત્ર ૧૩ વરસની ઉંમરનો હતો, તેથી એનું રાજ એનો વજીર બેહરામ ચલાવતો હતો. બેહરામે સિકંદરશુર તથા મહમદ આદિલના વજીર હેમુ જેડે પાણીપતનાં મેદાનમાં લડાઈ કીધી. આ લડાઈમાં હેમુ માર્યો ગયો ને સિકંદરશુર તેને શરણે થયો, ઇ. સ. ૧૫૫૬.

આગળ ચાલતાં બેહરામે પોતાની સત્તા આડે માર્ગે વાપરવા માંડી. નેથી અકબરની તેના ઉપર ઇતરાજ થઈ, ને ઇ. સ. ૧૫૬૦ માં અકબરે રાજનો વહીવટ પોતાના હાથમાં લઈ વજીરના આજ્ઞાપરથી તેને દુર કીધો. આ ઉપરથી બેહરામ અકબરની સામે થયો, પણ અકબરની ફોજે તેની ફો-

જને મારી કાઢી. સારપછી અકબર પાસેથી બેસુમાર ખજાનો લઈ બેહરામ મકે જવા નિકળ્યો, પણ માર્ગમાં કોઈ પહાણ સરદારે તેને મારી નાંખ્યો.

આ પછી ખાંતજહાંન, રાજપહાદુર, આદમખાં, અબદુલખાં અને અસોફખાં વગેરે અકબરના સહ્યા હતા તે અકબરની સામે થયા. ઈ. સ. ૧૫૬૭ સુધીમાં અકબરે તેમને હરાવી તાબે કર્યા.

આ કામનો છોટો આવ્યો નહીં એટલામાં જેપુરનો રાજા, જોધપુરનો રાજા અને બાબરની સામે થનાર સંગનો છોકરો ઉદયસીંગ અકબરની સામે થયા. પાંચ વરસ સુધી લડ્યા પછી ઈ. સ. ૧૫૭૨ માં અકબરે તેમને તાબે કર્યા. સારપછી એણે કાશ્મીર, સિંધ અને કંદહાર વગેરે હાથ કીધાં. આ વખતે નર્મદા નદીની ઉત્તરનો સઘજો ભાગ અકબરને તાબે હતો.

ઈ. સ. ૧૫૯૫ માં એણે પોતાના છોકરા મુરાદ તથા વજીર બેહરામના છોકરા મીરજાખાંને લશ્કર આપી અલમદનગર જીતી લેવાને મોકલ્યા. આ વખતે ચાંદખીખી નામની એક ઘણી બહાદુર અને લડાયક સ્ત્રી ત્યાં રાજ કરતી હતી. અકબરની ફ્રાજનું આવતું સાંભળ્યું ત્યારે એ બહાદુર સ્ત્રી લોકોનું બખતર પહેરી તથા મોઢ ઉપર ખુરખો નાંખી હાથમાં તલવાર લઈ રણભૂમિપર જઈ પડી, ને દુષ્મનનાં લશ્કરને મારી કાઢ્યું. એનું કંઈ છે કે એ ખાત્રીની દારૂગોળી ખાંખી મઠ ત્યારે સોના રૂપાનાં નાણાં તથા પોતાની પાસે ઝવેર હતું તે પણ દારૂ ગોળીને ઠેકાણે વાપર્યું. અને અને પક્ષવાળાને સલાહ થઈ પણ તે લાંબો વખત સુધી ચાલી નહીં.

ઈ. સ. ૧૫૯૯ માં ચાંદખીખીને તેના સિપાઈઓએ દગાથી મારી નાંખી ત્યારે અકબરે ને શેહેર ઉપર હુમલો કીધો, ને તાબે કરી ચાંદખીખીના છોકરા બહાદુર નીજમશાહને ગ્લામરના કિલ્લામાં કેદ કર્યા.

અકબરે હિંદુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે ફેર નહીં રાખીને તેમને રાજમાં મોટી મોટી પદવી આપી, તોડરમલ નામના હિંદુને મેહેસુલ ખાતાનો ઉપરી કીધો હતો. અકબરે સતી થવાની ચાલ બંધ પાડી, હિંદુઓમાં બાળલક્ષ કરવાની મના કીધી, વિધવાઓને પુનાર્વિવાહ કરવાની છુટ

આપી, તથા કેટલાક ગેરવાજખી કરો અને અધર્મીત શિક્ષા કાઢી નાખી. એણે જજીઆવેરો રદ કર્યો ને ધર્મસંબંધી જીલમ અંધ પાડ્યા.

અકબર કદમા ઊંચો, ખુબસુરત, અને મીલનસાર હતો. એ બાબતની ખાફા મુસાફરીનો શોખીનો હતો. એને બાળપણમાં દારૂનો શોખ લાગ્યો હતો, પણ મોટપણે મિતાહારી થયો હતો. એણે જુદા જુદા ધર્મનો અભ્યાસ કર્યો હતો. એ ઈ. સ. ૧૬૦૫ માં મરણ પામ્યો. એને આગ્રા શહેરમાં ડાટ્યો હતો અને તે ઉપર એક સુંદર ઘોર અંધાવી હતી. એના મુખ્ય મિત્રો અબુલફઝલ અને શીષજી નામના બે ભાઈઓ હતા. અબુલે “અધને અકબરી” નામનો એક ગ્રંથ રચ્યો હતો, જેમાં અકબરનું જન્મચરિત્ર તથા રાજનીતિ અને જાહેર તથા ખાનગી કામોનો હેવાલ આપેલો છે. એની પછી એનો દીકરો સલીમ ગાદીએ બેઠો.

સલીમ ૧૬૦૫—૧૬૨૭

એ ઈ. સ. ૧૫૬૭ માં જન્મ્યો હતો. એણે ગાદીએ બેસતાંજ “જહાંગીર” એટલે દુનિયાનો જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું. એનામાં એના બાપના જેવા સદ્ગુણ અને હોશીયારી ન હોતાં તેથી થોડા વખતમાં એના રાજમાં ખખેડ થયા, અને જે મુઝકો એના બાપે જીતી લીધા હતા તે સવળા એના હાથમાંથી જતા રહ્યા. એ ઘણો વીરધ અને બેદરકાર હતો.

સલીમ ગાદીએ બેઠો ત્યારપછી એનો વડો દીકરો ખુશરૂ પંજાબ તરફ જઈ એક મોટું લડકર ભેગું કરી એની સામે થયો, પણ સલીમે તેને હરાવી ગ્વાલ્યરના કિલ્લામાં કેદ કર્યો, અને તેના ૭૦૦ સોબતીને એક પછી એક એની તજર આગળ સુળીએ ચઢાવ્યા.

એના રાજમાં જાણવાજ્ઞેષ ખીના નુરજહાંની સાથે એ પ્યારમાં પડ્યો હતો તે છે. ગરીબી હાલતમાં આવી પડેલા કોઈ ધરાની ઉમરાવની જીવાન રૂપાળી છોકરી જે તેની માની સાથે અકબરનાં જનાન-ખાનામાં જતી તે સુંદર સ્ત્રી ઉપર મોહી પડી જહાંગીરે તેને પરણવા દીલ કર્યું; પણ તે હલકા કુળની હતી તેથી અકબરે તેને શીરઅફઘાન

નામના એક ઉમરાવ સાથે પરણાવી દીધી. અકબરનાં મરણ પછી સલીમે શીરઅફઘાનને મારી નાંખાવ્યો, ને ઇ. સ. ૧૬૧૧ માં તેની જોડે લગ્ન કર્યું. સલીમે તેને “નુરમહાલ” એટલે “મેહેલનું નુર” તથા “નુરજહાં” એટલે “જહાનનું નુર” એવું નામ આપ્યું.

ઇ. સ. ૧૬૦૭ માં કપટાન હોકાન્સ નામનો અદસ્થ સલીમની દરબારમાં આવ્યો. અહીંયા તે સલીમનો એટલો તો માનીતો થયો કે સલીમે તેને કેટલીએક જગા ને દર વર્ષે ૩,૦૦૦ પૌંડની મેહેસુલ આપવા કહીને પોતાની પાસે રાખ્યો. પણ એ મેહેરમાની ઘણા દિવસ સધી ચાલી નહીં. મોઢીઅખાન અને સલીમના વજીર હસનના સમજાવ્યાથી સલીમે તેને દરબાર છોડી જવાનો હુકમ કર્યો.

ઇ. સ. ૧૬૧૫ માં ઈંગ્લાંડના પહેલા જેમ્સ રાજાની તરફથી જે ખીજે અદસ્થ સલીમની દરબારમાં આવ્યો હતો તે સર ટાગસ રો હતો. રાજાની દરબારમાં ખીજ જે એલચીઓ આવ્યા હતા તેના કરતાં એતેવધારે સન્માન મળ્યું, પણ હોકાન્સની માફક એને પણ દરબાર છોડી જવાનો હુકમ થયો હતો ઇ. સ. ૧૬૧૮. એ સિવાય વીજાપુરના રાજાનો ફરીસ્તા નામનો એલચી તથા ફ્રેન્ચ મુસાફર બર્નીઅર સલીમની દરબારમાં આવ્યા હતા.

ખુશરૂ, પાર્વીઝ અને શાહજહાં સિવાય નુરજહાનનાં પેટથી થયેલો શહેરીયાર નામે સલીમનો એક ચોથો દીકરો હતો. આ દીકરાને રાજ મળવાને સાડાં નુરજહાં પ્રયત્ન કરતી હતી. આથી શાહજહાંએ પોતાના આપની સત્તામાંથી નિકળી એકદમ બંડ ઉડાવ્યું; પણ તે હ ચો, અને અને શાહજહાં પોતાના આપને તાબે થયો. મોતખતખાં નામનો એક ઉમરાવ સલીમના ખીજ છોકરા પાર્વીઝની પક્ષ ખેંચતો હતો તેથી નુરજહાંએ તેના ઉપર સરકારી નાણાં ખાઈ જવાનું તોણેમત સુધી તેને દ્રાણુલ બોલાવી મંગાવાને સલીમને સમજાવ્યો. જેલમ નદી આગળ મોતખતખાં પોતાના ૫,૦૦૦ સુદી કહાડેલા રજપૂત સ્વાશે સાથે સલીમ ઉપર તુટી પડ્યો અને તેને કંદ કર્યો. એનો છુટકો નુરજહાંથી થયો હતો. કાશ્મીર-

થી લાહોર જતાં ઈ. સ. ૧૬૨૭ માં રસ્તામાં સલીમ મરણ પામ્યો. એ દારનો ઘણો શોખીયો હતો, અને વારંવાર સોના રૂપાથી પોતાની તુલના કરી તે વહેંચી દેતો.

શાહજહાં ૧૬૨૭—૧૬૫૮.

એ ઈ. સ. ૧૫૯૪ માં જન્મ્યો હતો. પોતાના આપનાં મરણની ખબર પડતાં શાહજહાં દક્ષિણથી આવે ગયો. શહેરીઆર સામે થયો, પણ તેને હરાવી મારી નાખ્યો.

ઈ. સ. ૧૬૨૮ માં દક્ષિણના સૂબા ખાનજહાંન લોદીએ બાદશાહની સત્તાનો ઇન્કાર કર્યો ને વીજપુર તરફ ગોવળકોંદાના રાજ્યને પોતાની પક્ષમાં લઈ શાહજહાંની સામે થયો. બાદશાહ પોતે તેમની સામે થયો, ને ગોવળકોંદા અને વીજપુરને તાબેદાર ખંડીઆ રાજ કર્યાં. પોર્તુગીજનાં ચાણાં જંગળમાં હતાં તે એણે લઈ લીધાં; અને તેમનામાંના ઘણાકને નિર્દયપણે મારી નાખ્યા.

શાહજહાંને ચાર દીકરા હતા, દારા, સુઝ, મુરાદ, ને ઔરંગઝેબ ને બે છોકરીઓ હતી તેમાં એકનું નામ બાદશાહબેગમ અને બીજીનું નામ શેશનરાય હતું. દારા ઉતાવળીઓ અને તામસી હતો; સુઝ વીષહ હતો; મુરાદ મુર્ખ અને આપમતિઓ હતો; ને ઔરંગઝેબ ઘણો લોભી, બાહોશ અને લુચ્ચો હતો.

ઈ. સ. ૧૬૫૭ માં શાહજહાં માંદો પડ્યો ને જીવવાની આશા નહીં રહી, તેથી તેણે પોતાનું સઘળું રાજ પોતાના પાટવી કુંવર દારાને સોંપ્યું. આથી સુઝએ બંડ ઉઠાવ્યું પણ દારાના છોકરા સુલેમાને તેનો ઘણી આંગળ પરાજ્ય કર્યો. ઔરંગઝેબે પેહેલાં ગોવળકોંદાના વજીર મીર જમાલને તથા બીજા સરદારોને હાથ કરી લીધા; અને મુરાદને એવું ઉધું સમજાવ્યું કે મારે મારી જીંદગી ફકીરીપણામાં ગુમરવી છે, અને તું બીજા લાઇઓમાં વધારે યોગ્ય છે માટે નાસ્તીક દારા તથા તેના સેનાપતિ જસવંતસિંહને જીતી તને ગાદી અપાવાની મારી ધમ્મી છે.

મુરાદ બાગવાયો ને પોતાનું લશ્કર તેની સાથે જોડી દીધું. દારાએ પોતાના મેનાપતિ જસવંતસિંહને તેમની સામે મોકલ્યો, પણ અને બાદશાહે કબજા આગળ તેનો પરાજય કર્યો. ત્યારપછી દારા પોતે તેમની સામે ગયો, પણ આગ્રા આગળ હાર્યો. તે કાંઈ કારણસર પોતાના હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યો, તેથી તેનાં લશ્કરે હાથી ખાલી જોઈ દારા લડાઈમાં માર્યો ગયો એમ સમજી નાસવા માંડ્યું, અને ઔરંગઝેબ ને મુરાદ ફતેહ પામ્યા. આ લડાઈમાં મુરાદ ઘાયલ થયો હતો તેથી રાજનો સંઘર્ષ કારભાર ઔરંગઝેબ ચલાવવા લાગ્યો. ત્યારપછી તે આગ્રે ગયો ને પોતાના આપ શાહજહાંને નજર કેદ કરી તેનું રાજ છીનવી લીધું ઇ. સ. ૧૬૫૮. શાહજહાં આગ્રામાં કેદ રહી ઇ. સ. ૧૬૬૮ માં મરણ પામ્યો.

ઔરંગઝેબે આલમગીર નામ ધારણ કરી દિલ્હીનો આદશાહ એ એવું બહેર કીધું ઇ. સ. ૧૬૫૮. પેહેલાં તેણે દગાથી મુરાદને કેદ કીધો ને પછી જૂઠું બહાનું કહાડી મારી નાંખાવ્યો. પાછળથી સુબા ઔરંગઝેબની સામે થયો પણ કબજા આગળ હાર્યો ઇ. સ. ૧૬૫૯. શાહજહાંએ દિલ્હીમાં મોટી મોટી ઈમારતો તથા મસીદો બંધાવી હતી. તેણે પોતાને માટે હીરા મોતી તથા માણિકી મટેલું એક તાજ કરાવ્યું તેમાં સાડા છ કરોડ રૂપીઆ ખર્ચ્યા તથા પોતાની બેગમ મુમતાઝ મેહેલની યાદગારી સાડું પચોતેર લાખ રૂપીઆ ખર્ચી આગ્રાની અંદર એક સુંદર ઈમારત બંધાવી તેને તાજમેહેલ કહે છે.

ઔરંગઝેબ ઇ. સ. ૧૬૫૮—૧૭૦૬.

એ ઇ. સ. ૧૬૧૮ માં જન્મ્યો હતો. પોતાના બાદશાહે મારી નાંખી તથા પોતાના આપને કેદ કરી ઇ. સ. ૧૬૫૮ માં ગાદીએ આવ્યો. ગાદી ઉપર બેઠા પછી એણે “આલમગીર” એટલે દુનિયાનો છતનાર એવો ખેતાબ લીધો, તેની ગાદીનો દાવો કરનારા સંઘળા મરણ પામ્યા હતા, તોપણ એ ઝાઝીવાર નીરાંતથી બેસી શક્યો નહીં. દક્ષિણમાં સિંહાદ્રી પર્વતની હારમાં ડોકન કરીને પ્રાંત છે ત્યાં એક ઘણો હોશિયાર,

ચતુર અને શરો શિવાજી નામનો સરદાર હતો. ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં રચુનરી નામના પહાડ ઉપર એ જન્મ્યો હતો. ઔરંગઝેબ ગાદી ઉપર આવ્યો તે પહેલાં એણે લડાઈ કરી દક્ષિણમાં ઘણી સત્તા મેળવી હતી.

ઇ. સ. ૧૬૬૫ માં ઔરંગઝેબે પોતાના સરદાર સહીસ્તખાનને એક લશ્કર આપી શિવાજીને તાબે કરવા મોકલ્યો. આ સરદારે તેના ઘણાએક કિલ્લા જીતી લીધા તે સિંગર આગળ તેને દરાવ્યો. ઔરંગઝેબ તેને જીવતાં સધી મરાઠા સાથે લડ્યો હતો, તોપણ એ તેમને પુરેપુરા તાબે કરી શક્યો નહીં.

એણે હિંદુઓનાં દેદેરાંનો નાશ કર્યો, તેમાંની માર્તિઓ બાંગી નાંખીને તે કુદાણું મચીતો બંધાવી.

અકબરે હિંદુઓને જજીઆવેરામાંથી છુટા કર્યા હતા તે ઔરંગઝેબે પાછો લેવા માંડ્યો. આથી રજપૂતોનાં દીલ ઉસકેરાયાં. દુરઘાદાસ તથા મેવાડ ને જેપુરના રાજા રામસીંગની સરદારી હેઠળ શરૂ રજપૂતો તેની સામે થયા. ઔરંગઝેબે પોતાના દીકરા મોઆજમ, એજમ, અંત અકબરને તેમની સામે મોકલ્યા; પણ દુરઘાદાસે અકબરને તેના આપની ગાદીપર બેસાડવાને મદદ આપવા કહી પોતાની તરફ ખેંચી લીધો તે તેના આપની સામે હુમલો કરવા મોકલ્યો. એ લડાઈમાં અકબરની હાર થઈ તેથી તેને દ્રાકનમાં જઈ શિવાજીના ઊંકરા સાંભાળીને આશરો લેવો પડ્યો, જેણે તેને દગાથી મારી નાંખ્યો.

ઔરંગઝેબે વીઘ્તપુર, અહમદનગર, ગોવળકાંદા, કાંબેરામ, સતારા સર કર્યા. ઇ. સ. ૧૭૦૧ માં સર વિલિયમ નોરીસ નામનો અંગ્રેજ એલચી ઔરંગઝેબની દરબારમાં આવ્યો. ઔરંગઝેબને એવી ખીક રહેતી હતી કે જેવી રીતે મેં મારા આપને દુઃખ દીધું છે તેવી રીતે મારા દીકરાઓ મને દુઃખ દેશે, તેથી મરતાં સધી તેમને પોતાની પાસે આવવા દેતો નહીં. એનો જીવ જતાં પહેલાં એણે જે જે પાપ કર્યાં હતાં તે સાંભરી આવ્યાં, તેથી હવે એના શા હાલ થશે તેની એને

ચિંતા થઈ. મરાઠા સાથે લડતાં દિલ્હીનાં રાજ્યનો પાયો એણે નબળો કરી નાંખ્યો હતો; અને વળી એના પછી આવનારાઓમાં રામ નાડી તેથી ધરાનના આદશાદ નાદીરશાહે હુમલો કરી હજારો માણસને મારી નાંખી લોહીની નીકો વહેવડાવીને એ રાજ્યનો નાશ કર્યો ઇ. સ. ૧૭૩૮. ઇ. સ. ૧૭૦૬ માં ઔરંગઝેબ અહમદનગર ગયો, ત્યાં તે ૧૭૦૭ માં મરણ પામ્યો. એનાં મરણ પછી એના દીકરાઓ વચ્ચે ગાદી માટે લડાઈ થઈ તેમાં એનો વડો દીકરો શાહઆલમ ગાદીએ બેઠો.

શાહઆલમ ઇ. ૧૭૦૭—૧૭૧૨.

ઔરંગઝેબનાં મરણ પછી એનો વડો દીકરો શાહઆલમ ગાદીએ આવ્યો. એને બહાદુરશાહ પણ કહેતા. એના વખતમાં રબરૂતોએ બહુ આવેરો આપતો બંધ પાડ્યો. એને સઘળો વખત સીંખ લોકો સામે લડવું પડ્યું હતું તેમાં બંને પક્ષવાળાને બારે તુકસાન થયું હતું.

જહાંગીરશાહ ઇ. સ. ૧૭૧૨—૧૭૧૩.

એની પછી જહાંગીરશાહ ગાદીએ બેઠો. એ ઘણો વિપદ હતો, તેથી એની રૈયને એની સામે બળવો કરી બહાદુરશાહના પૌત્ર ફરુક-ઝીરને ગાદીએ બેસાડ્યો.

ફરુકશીર ઇ. સ. ૧૭૧૩—૧૭૧૮

એણે આગલા રાજા જહાંગીરશાહને ઇ. સ. ૧૭૧૩ માં આગ્રાની લગાઈમાં હરાવ્યો, તે સૈન્ય હુસેનઅલી અને સૈયદ અબદુલ્લાની મદદથી પોતાં ગાદીએ બેઠો. પણ પાછળથી તેઓની સામે થવાથી તેઓએ એને ઇ. સ. ૧૭૧૮ માં મારી નાંખી બે બાળક રાજ્યએને ગાદીએ બેસાડ્યા. તેઓ માત્ર થોડા મહીના ગાદીએ બેઠા એટલામાં મરણ પામ્યા.

અહમદશાહ ઇ. સ. ૧૭૧૮—૧૭૪૮.

એના વખતમાં ધરાનના આદશાદ નાદીરશાહે દિલ્હી પર ચઢી આવી મુગલો ઉપર મોટી ફતેહ મેળવી તેમનાં રાજ્યનો પાયો નબળો કરી મૂક્યો ઇ. સ. ૧૭૩૮. પોતાનાં રાજ્યનો વિસ્તાર વધારવા કરતાં લૂટ મેળવવાનો

એનો હેતુ વધારે હતો. એટલા માટે જ્યારે મહમદશાહે એને એસુમાર ખમ્મનો આપવા જણાવ્યું ત્યારે ખુશીથી કબુલ કરી પોતાનાં લશ્કરને લડાઈ કરતાં બંધ પાડ્યું. પણ આ વખતે એવી ખુબ ઉડી રહી કે નાદીર-શાહ મરણ પામ્યો, જેથી મોગલો એનાં લશ્કર પર તુટી પડ્યા અને ઘણાકને મારી નાંખ્યા. આ ખબર પડતાં નાદીરશાહનો ગુસ્સો રહી શક્યો નહીં અને પોતાનાં લશ્કરને મોગલો ઉપર કતલ ચલાવવાને છુટ આપી. શાહજહાં પોતાને માટે જે અમૂલ્ય તાજ કરાવ્યું હતું તેનો એણે નાશ કર્યો અને લુટી લીધું. એ દિલ્હીમાંથી એટલો ખમ્મનો લૂટી લાવ્યો હતો કે પોતાની ધરાની રૈયત પાસેથી એક વર્ષ સુધી કર લેતો બંધ કરીધો હતો. આ બનાવ પછી મહમદશાહની સત્તા ફક્ત નામનીજ હતી, તથા એનાં ઘણાં રાજ્યો એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં હતાં.

અહમદશાહ ૧૭૪૮-૧૭૫૪:—એના વખતમાં અહમદ દુરાનીએ ચઢાઈ કરી તેને પંજાબમાંથી પાછો કાઢ્યો. એના વખતમાં રોહીલા લોકોએ બંડ કર્યું તે સમયું નહીં, પણ પાછળથી મરાઠાઓની મદદથી તે મટાડ્યું ઇ. સ. ૧૭૫૦. એ પછી ઇ. સ. ૧૭૫૪ માં ગાજીઉદ્દીન નામે સરદારે બાદશાહને આંધળો કરી મારી નાખ્યો.

આલમગીર બીજો ૧૭૫૪-૧૭૫૯:—ગાજીઉદ્દીને એને ગાદી અપાવી. એ સરદાર દુષ્ટ હતો. તેણે પંજાબના સુબાને કાઢી મુક્યો તેથી અબદલી ૧૭૫૬માં ફરીથી ચઢી આવ્યો ને દિલ્હીમાં લુટ ચલાવી, મથુરાનું પવીત્ર શેહેર લુટી પોતાને સ્વદેશ ગયો. તેના ગયા પછી મરેઠાઓએ પંજાબનો કબજો લીધો તેથી ૧૭૫૯ માં તે ચઢી આવ્યો. એ વેળાએ ગાજીઉદ્દીને બાદશાહને મારી નાખ્યો.

શાહઆલમ બીજો ૧૭૫૯-૧૮૦૬ (પાણીપતની છેલ્લી લડાઈ):—આ વખતે એટલે ઇ. સ. ૧૭૬૦ માં ત્રીજા પેશવા બાબાજી બાજીરાવના વખતમાં મરાઠાઓની સત્તા ઘણી વધી ગઈ હતી. તેઓનું જોર નરમ પાડવા આફઘાન જાતનો સરદાર અહમદશાહ બહાર પડ્યો. એ

સરદારનું રાજ પેહેલાં કંદારમાં થયું હતું. એણે પાછળથી પંજાબ અને ગુજરાત હાથ કર્યા હતાં. સદાશીવરાવ જેણે ઇ. સ. ૧૭૬૦ માં ઉદગીરની લડાઈમાં મોગલોને હરાવ્યા હતા, તેણે લાહોર હાથ કર્યું એવી ખબર મળતાં આદમદશાહ એક મોટાં લશ્કર સાથે એની સામે થયો. સદાશીવરાવને આ લડાઈમાં રજપૂતો, પીઠારી અને ઘણાખરા સઘળા હિંદુ રાજાઓથી મદદ મળી હતી, જ્યારે રોહીલા લોકો તથા અયોધ્યાના નવાબ આદમદશાહને જઈ મળ્યા હતા. અનેનું લશ્કર પાણીપતનાં મેદાનમાં જઈ મળ્યું. ત્યાં ઇ. સ. ૧૭૬૧ માં એક બારે યુદ્ધ થઈ રહ્યું. પેહેલાં નો એવું જણાયું કે મરાઠાનો જય થશે, પણ પાછળથી આફગાનોએ બારે ચારતન અતાવ્યું અને મોટા ઉમંગથી લખા એટલે મરાઠાઓ સદાશીવરાવને છોડી ગયા ને આફગાનોનો જય થયો. એવું કહે છે કે આ લડાઈમાં બે લાખ મરાઠાઓ માર્યા ગયા હતા.

પછી આદશાહ ૧૭૭૧ સુધી ઈંગ્રેજના કબજામાં રહ્યો, અને તેજ સાલમાં મરાઠાઓએ તેને થોડોક મુક્તક આપી પોતાને તાબે રાખ્યો. ૧૭૮૬ માં ગુલામ શાદર નામના સરદારે તેને આંધળો કર્યો, પછી સૌધ્યાએ તેને તાબે કર્યો, જેના હાથમાંથી લાર્ડ લેકે તેને ૧૮૦૩ માં છોડ્યો અને ૧૮૦૬ માં તે મરણ પામ્યો.

અકબર બીજો ૧૮૦૬-૧૮૩૭ એ આદશાહ માત્ર નામની ગાદી ભોગવી ૧૮૩૭ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો દીકરો મદમદ અહાદુરશાહ ગાદીએ બેઠો.

મહમદ અહાદુરશાહ ૧૮૩૭-૧૮૫૮ એ મોગલવંશનો છેલ્લો આદશાહ હતો. તેને ઈંગ્રેજોએ પાલ્યે પણ ૧૮૫૭ ના બળવામાં સામેલ થવાથી તેને રંગુનમાં કેદ કર્યો, જ્યાં ૧૮૬૨ માં મરણ પામ્યો. એ રીતે મોગલ વંશનો છેડો આવ્યો. એ વંશે ૩૩૨ વરસ સુધી રાજ કર્યું, તેમાં છ આદશાહ ઉત્તમ થયા અને બાકીનાઓના વખતમાં રાજની પડતી દશા થઈ. બધામાં અકબર ઉત્તમ હતો. તેણે હીંદુ, મુસલમાનોને એક ગણીને રૈયતને સુખી તથા આબાદ કરી હતી.

**હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં મહમદશાહનાં રાજ્ય સુધી
સાલવાર બનેલી લડાઈઓ.**

વર્ષ.	લડાઈ.	કાણની વચ્ચે.	પરિણામ (જીતનારા)
ઈ. સ. પૂર્વે ૫૦૦૦ ૩૨૭	પાણીપત જેલમ	પાંડવ—કૌરવ સિકંદર—પોરસ	પાંડવ સિકંદર
ઈ. સ. ૧૦૦૧	પેશાવરની પેહેલી	મહમદ ધિજની—જેપાળ	મહમદ
૧૦૦૮	„ ખીજી	„ અનંગપાળ	„
૧૦૨૪	સોમનાથ	„ ભીમદેવ	„
૧૧૯૩	પાણીપત	મહમદ શાહબુદ્દીન—પૃથુરાજ	પૃથુરાજ
૧૧૯૩	થાનેશ્વર	„ „ „	શાહબુદ્દીન
૧૫૨૬	પાણીપત	બાબર—ઈબ્રાહીમ લોદી	બાબર
૧૫૨૭	સિકરી	„ રજપૂત (સગની સરદારી તળે)	„
૧૫૪૦	કનોજ	શીરશાહ—હુમાયું	શીરશાહ
૧૫૫૬	પાણીપત	એહરામ—હેમુ, સીકંદર શર	એહરામ
૧૬૨૬	જેલમ	જહાંગીર—મોહબતખાં	મોહબતખાં
૧૬૫૭	કાશી	દારા—સુગ્ન	દારા
„	આગ્રા	ઔરંગઝેબ—દારા	ઔરંગઝેબ
„	ઉજ્જૈન	મોરાદ, ઔરંગઝેબ—જસવંતસિંહ	મોરાદ, ઔરંગઝેબ
૧૬૫૯	કંજવા	ઔરંગઝેબ (આલમગીર)—સુગ્ન	આલમગીર
૧૬૬૫	સીંગર	મોગલ—શિવાજી	મોગલ
૧૭૧૩	આગ્રા	જહાંદારશાહ—ફરખશીર	ફરખશીર
૧૭૨૦	શાહાપુર	સૈયદ—અબદુલ્લા, નિઝમ	સૈયદ
૧૭૩૮	કર્નાલ	નાદિરશાહ—મોગલો	નાદિરશાહ
૧૭૪૮	સરહીંદ	મોગલો—અહમદશાહ અબદુલ્લા	મોગલો
૧૭૬૦	ઉદગીર	મરાઠા—મોગલો	મરાઠા
૧૭૬૧	પાણીપત	મરાઠા—અહમદશાહ અબદુલ્લા	અહમદશાહ

- ૧૧૭ મહમદ ધિજનીનો જન્મ થયો.
- ૧૦૩૦ મહમદ ધિજની મરણ પામ્યો.
- ૧૧૯૩ પાણીપતની લડાઈ. મહમદ શાહબુદ્દીન પૃથુરાજથી હાર્યો.
- ૧૧૯૩ થાનેશ્વરની લડાઈ. પૃથુરાજ શાહબુદ્દીનથી માર્યો ગયો.
- ૧૨૧૭ તાતાર જતના સરદાર જંધીસખાંએ દિલ્લીપર સ્વારી કરી.
- ૧૩૯૮ મોગલ લોકનો સરદાર તૈમુર દિલ્લી ઉગડ કરી પાછો ફર્યો.
- ૧૪૮૨ બાબરનો જન્મ થયો.
- ૧૫૨૬ પાણીપતની લડાઈ. ઇબ્રાહીમ લોદી બાબરને હાથે માર્યો ગયો.
- ૧૫૨૭ સિકરીની લડાઈ. બાબરે સંગની સરદારી તળે રજપૂતોને હરાવ્યા.
- ૧૫૨૮ બાબરે ચંદેરીના કિલ્લાપર ઘેરો ઘાલ્યો.
- ૧૫૩૦ બાબર મરણ પામ્યો.
- ૧૫૪૦ કનોજની લડાઈ. શીરશાહ હુમાયુને હરાવી દિલ્હીનો શહેનશાહ થયો.
- ૧૫૪૩ અમરકોટ આગળ અકબરનો જન્મ થયો.
- ૧૫૫૬ હુમાયુ મરણ પામ્યો.
- ૧૫૫૬ પાણીપતની લડાઈ. હેમુ બેહરામને હાથે માર્યો ગયો.
- ૧૫૬૦ અકબરે બેહરામખાંના હાથમાંથી રાજસત્તા લીધી.
- ૧૬૦૫ અકબર મરણ પામ્યો.
- ૧૬૧૧ જહાંગીર તુરજહાં સાથે પરણ્યો.
- ૧૬૨૬ મોબતખાં નામના સરદારે સલીમને કેદ કરી લીધો.
- ૧૬૨૭ સલીમ મરણ પામ્યો.
- ૧૬૨૭ શિવાજીનો ચ્યુતરીના કિલ્લામાં જન્મ થયો.
- ૧૬૫૦ શાહજહાં માંદો પડ્યો.
- ૧૬૫૮ ઔરંગઝેબે પોતાના બાપ શાહજહાં અને મોરાદને કેદ કર્યા.
- ૧૬૬૫ મોગલ લોકે શિવાજીને સીધર આગળ હરાવ્યો.
- ૧૬૬૫ દેવર આગળ શિવાજી મરાઠાને રાજ થયો.
- ૧૬૬૮ શાહજહાં મરણ પામ્યો.

૧૬૮૦ શિવાજી મરણ પામ્યો.

૧૫૦૭ ઔરંગઝેબ અહમદનગરમાં મરણ પામ્યો.

પેશવા.

બાળાજી વિશ્વનાથ.	૧૭૧૪-૨૦
બાળરાવ પહેલો.	૧૭૨૦-૪૦
બાળાજી બાળરાવ.	૧૭૪૦-૬૧
માધવરાવ	૧૭૬૧-૭૨
નારાયણરાવ.	૧૭૭૨-૭૩
માધવરાવ નારાયણ.	૧૭૭૩-૮૪
બાળરાવ બીજો.	૧૭૮૫-૧૮૧૮

રાજાઓની વંશાવળી.

ધિજની વંશ ૧૦૦૧—૧૧૮૪.

મહમદ ધિજની...	૧૦૦૧—૩૦
---------------	-----	-----	-----	-----	---------

ઘોરી વંશ ૧૧૮૪—૧૨૦૬.

શાહબુદ્દીન ઘોરી.	૧૧૮૪—૧૨૦૫
------------------	-----	-----	-----	-----	-----------

ગુલામી વંશ ૧૨૦૬—૧૨૯૦.

ફતહુદ્દીન	૧૨૦૬—૧૦
આરામ.	૧૨૧૦—૧૦
અલ્તમસ	૧૨૧૦—૩૫
ફતહુદ્દીન	૧૨૩૫—૩૬
રજાબા બેગમ.	૧૨૩૬—૩૮
બેહરામ	૧૨૩૮—૪૧

મસુદ.	૧૨૪૧—૪૬
નાસરુદ્દીન મહમદ	૧૨૪૬—૬૫
ગ્યાસુદ્દીન અલખન	૧૨૬૫—૮૭
કૈફુમાદ.	૧૨૮૭—૯૦

ખિત્રજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

ગઝાલુદ્દીન ખિત્રજી	૧૨૯૦—૯૫
અલાઉદ્દીન	૧૨૯૫—૧૩૧૫
કેમર	૧૩૧૫—૧૬
સુબારક.	૧૩૧૬—૨૦

તઘલખ વંશ ૧૩૨૦—૧૪૧૨

વાઝખાં તઘલખ	૧૩૨૦—૨૫
મહમદ તઘલખ.	૧૩૨૫—૫૧
ફિરોઝશાહ	૧૩૫૧—૮૮
ગ્યાસુદ્દીન ખીજે.	૧૩૮૮—૮૯
અબુઅક્રર.	૧૩૮૯—૮૯
નાસરુદ્દીન.	૧૩૮૯—૯૨
સિકંદર (હુમાયું)	૧૩૯૨—૯૨
મહમદ ખીજે.	૧૩૯૨—૧૪૧૨

સૈયદ વંશ ૧૪૧૪—૧૪૫૦.

સૈયદ ખીજરખાં	૧૪૧૪—૨૧
સૈયદ સુબારક.	૧૪૨૧—૩૩
સૈયદ મહમદ.	૧૪૩૩—૪૩
સૈયદ આલમ.	૧૪૪૩—૫૦

લોદી વંશ ૧૪૫૦—૧૫૨૬.

ખાલીલોલખાં લોદી૧૪૫૦—૮૮
લોદી...૧૪૮૮—૧૫૧૭
હાજીમ લોદી૧૫૧૭—૨૬

ભોગલ વંશ ૧૫૫૬—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૮૫૮.

આમર૧૫૨૬—૩૦
હુમાયું ૧૫૩૦—૪૦ ને	૧૫૫૫—૫૬

અફઘાન વંશ ૧૫૪૦—૧૫૫૫.

શીરશાહ.૧૫૪૦—૪૫
સલીમશાહ.૧૫૪૫—૫૩
ફિરોઝ.૧૫૫૩—૫૩
મહમદ આદીલશાહ.૧૫૫૩—૫૫
સિકંદર શર૧૫૫૫—૫૫

ભોગલ વંશ ૧૫૫૬—૧૮૫૮.

અકબર.૧૫૫૬—૧૬૦૫
જહાંગીર.૧૬૦૫—૨૧
શાહજહાં.૧૬૨૭—૫૮
ઔરંગઝેબ અથવા આલમગીર પહેલો.૧૬૫૮—૧૭૦૭
શાહઆલમ.૧૭૦૭—૧૨
જહાંદારશાહ૧૭૧૨—૧૩

કેરકશીર	૧૧૧૩—૧૯
મહમદશાહ	૧૧૧૯—૪૮
અહમદશાહ...	૧૧૪૮—૫૪
આલમગીર ખીજો.	૧૧૫૪—૫૯
જાહઆલમ ખીજો.	૧૧૫૯—૧૮૦૬
અકબર ખીજો.	૧૮૦૬—૩૭
મહમદ અહમદશાહ.	૧૮૩૭—૫૮



આ એકઠી મધ્ય જાણીતા કુટુંબીયને જાણી મળી.

